

سالها در تاریخ گیلان و دیلمستان

تاریخ گیلان و دیلمستان کتابی است نوشته سید ظهیرالدین مرعشی در باره تاریخ آن دونا حیه که وقایع تاریخی را تا سال ۸۹۴ (۱) هجری قمری در بردارد. آخرین و بهترین چاپ کتاب بوسیله آقای منوچهر ستوده استاد دانشکده ادبیات دانشگاه تهران و در تهران به سال ۱۳۴۷ صورت گرفته که نشریه بنیاد فرهنگ ایران است (۲).

از خوبی های کتاب این است که در مواردی که نویسنده دسترسی و امکان داشته تاریخ وقایع را - که با روز و ماه و سال قمری است - با روز و ماه تقویم قدیم (یزدگردی) تطبیق داده است. این کار نشان میدهد که تقویم قدیم در قرن نهم هجری آنچنان نفوذ داشته که به آثار علمی هم راه یافته است.

این نفوذ تقویم قدیم خود نشان میدهد که در منطقه کاملاً " شیوع و اعتبار داشته و قطعاً " مردم در حسابهای عمومی خود از آن استفاده میکردند و تقویم هجری تنها مصرف مذهبی داشته است. حتی تا دوره صفوی نشانه کتبی از تقویم محلی گیلان داریم و میدانیم

-
- ۱- آخرین تاریخی که در متن تاریخ و در آخرین صفحات آمده است جمعه هفدهم ربیع الاخر سال ۸۹۴ هجری قمری است. عبارت پایان کتاب با تاریخ غره ربیع الاول ... سنه ثلث و تسعین و تسعمائه (۹۹۳) پس از ظهیرالدین به کتاب اضافه شده است و در آن از او با کلمات " میر ظهیر مرحوم علیه الرحمه " یاد میشود. نگاه کنید به . سید ظهیرالدین مرعشی ، تاریخ گیلان و دیلمستان ، تصحیح دکتر منوچهر ستوده . تهران ۱۳۴۷ صفحات ۴۷۸-۴۷۷
  - ۲- در تمام این مقاله به صفحات همین چاپ مراجعه و محض اختصار تنها صفحه آن داده میشود .

که مردم با شور و شوق جشن‌های کهنه خودرامی گرفته‌اند (۱).

تا سال ۱۳۱۲ که آقای موسی نثری همدانی گزارش کرده‌اند (۲) این تقویم در شهرهای مازندران شیوع داشته اما در سالهای ۴۰ تا ۴۶ که من در آن ناحیه تحقیق کردم دیگر در شهرها خبری از این تقویم نیست اما در دهات و مخصوصاً "نواحی کوهستانی هست . در گیلان نشانه‌ای از باقی ماندن این تقویم نیافته‌ایم " اما در دیلمستان و میان گالش‌ها معمول است (۳) . هنگامی که روی تقویم‌های محلی در ایران کار میکردم ، تقویم‌های تاریخ گیلان و دیلمستان را آزمودم و چون در آنها اشکال یافتم ، محاسبه همه آنها را به فرصتی گشاده موقوف کردم و حال که امکان محاسبه آنها دست داده است نتیجه بررسی خود را گزارش می‌کنم .

قبلاً "متذکر شوم که در برخی موارد میر ظهیرالدین تاریخ قمری و تقویم قدیم را با روز و ماه خورشیدی نیز تطبیق داده است . این کار او کمک بزرگی است برای کنترل حسابها و رسیدگی به این که گزارش او تا چه حد از دقت برخوردار است . قدیمترین تاریخی که میر ظهیر به این شکل در کتاب خود آورده هشتصد و بیست و نه قمری و تازه‌ترین آن ، چنانکه گذشت هشتصد و نود و چهار است . حال یک یک سالها را رسیدگی

۱- " رسم مردم گیلان است که در ایام خمه مستزقه هر سال که به حساب اهل تنجیم آن ملک بعد از انقضای سه ماه بهار قرار داده‌اند و در میانه اهل عجم روز آب پاشان است ، بزرگ و کوچک و مذکر و مؤنث به کنار دریا آمده در آن پنج روز به سور و سرور می‌پردازند و همگی از لباس تکلف عربان گشته هر جماعت با اهل خود به آب درآمده با یکدیگر آب بازی کرده بدین طرب و خرمی میگذرانند " . اسکندر بیک منشی عالم آرای عباسی (چاپ قدیم تهران) صفحه ۶۰۳

۲- تقی زاده ، بیست مقاله تهران ۱۳۴۱ صفحه ۵۱۸

۳- از نامه دکتر ستوده به نویسنده .

می کنیم .

۱- چون از تقدیر ربانی سال هجری به سنه تسع و عشرين و ثمانمائه رسید ، روز دوشنبه غره جمادی الاول ، موافق تیرماه قدیم که آفتاب جهان افروز شب سیزدهم به برج شرف خود که اول نقطه اعتدال ربیعی است تحویل (۱) ..... صفحه ۱۴۶

مطابق حساب غره جمادی الاول سال هشتصد و بیست و نه دوشنبه است . این روز مصادف هفتم تیر ماه یزدگردی است و میر ظهیرالدین هفتم را ذکر نکرده است . (شاید از متن افتاده باشد) از طرف دیگر همین روز دوشنبه و هفتم تیر مصادف با سیصد و شصت و چهارمین روز سال خورشیدی است و بنا بر این روز تحویل باید چهارشنبه و سوم جمادی الاول سال هشتصد و بیست و نه هجری باشد و مطابق نهم تیر یزدگردی نه شب سیزدهم .

۲- سید محمد ..... تاریخ جمعه سیم جمادی الاول موافق نوزدهم اردیبهشت ماه قدیم سنه سبع و ثلثین و ثمانمائه دعوت حق را لبیک جواب گفت ..... صفحات ۵-۱۸۴ این حساب اساساً "درست نیست و مخصوصاً" با توجه به حساب شماره ۱ روشن میشود که سوم جمادی الاول سال ۸۳۷ نمیتواند جمعه و نوزدهم اردیبهشت باشد بلکه مطابق سه شنبه و هیجدهم فروردین است . حال اگر کلمه سیم را به سی ام تبدیل کنیم اولاً "روز جمعه درست درمی آید و ثانیاً "مصادف با پانزدهم اردیبهشت یزدگردی میشود که با حساب چهار روز اختلاف دارد .

۳- بیستم ربیع الاول ، موافق اول خمره مسترقه قدیم سنه ست (و) اربعین و ثمانمائه در پای قلعه لمر محاربه ای عظیم ..... صفحه ۲۴۸

بیستم ربیع الاول سال ۸۴۶ مطابق اول آذر است یعنی در اینجا پنج روز اختلاف

۱- بقیه متن افتاده است .

حساب دیده میشود. احتمال دارد که مبرزظهیرالدین اول آذر را با اول خمه مسترقه (که در این سالها چنانکه خواهیم دید پس از آبان ماه قرار دارد) اشتباه کرده باشد، بویژه که

حوادث این سالها را او خود ندیده است.

۴- و کارگیا امیر احمد . . . . . روز سه شنبه بیست و هشتم رجب موافق بیست و

دوم دیماه قدیم سنه ثلث و خمسین و ثمانمائ، ندای حق را لبیک جواب فرمود . . . . . صفحه ۲۵۶

این حساب کاملاً صحیح است یعنی بیست و هشت رجب ۸۵۳ مطابق بیست و دوم

دی یزدگردی و روز سه شنبه است.

۵- والده حضرت سلطانی روز چهار شنبه بیست و یکم شعبان موافق دهم آذر ماه

قدیم سنه تسع و خمسین و ثمانمائ به جوار رحمت رب العالمین پیوست. صفحه ۲۷۷

این حساب نیز بر اساس رویت صحیح است و چهار شنبه بیست و یکم شعبان ۸۵۹

مطابق دهم آذر یزدگردی است.

۶- و حقیر (سید ظهیر الدین مرعشی) . . . . . روز پنجشنبه هشتم جمادی الاخر

موافق سیزدهم مرداد ماه قدیم سنه ستین و ثمانمائ از سیاکله رود، توکل به عون الهی . . .

صفحات ۲۸۰ و ۲۸۱

هشتم جمادی الاخر سال ۸۶۰ بحساب رویت پنجشنبه است ولی تطبیق آن با یزدگردی

بکلی غلط است و این در مقایسه با سال پیش نیز روشن میشود. چنین روزی مطابق بیست

و چهارم شهریور است نه سیزدهم مرداد.

۷- ملک جهانگیر بن کاوس . . . . . تا روز جمعه که هفتم رجب و سلخ مرداد ماه قدیم

بود . . . . . صفحه ۲۸۱

این همان سال ۸۶۰ است و باز ملا حظه میشود که حساب نادرست است. هفتم رجب

۸۶۰ روز جمعه است ولی مطابق بیست و دوم مهر نه آخر مرداد.

۸- در دوازدهم رمضان موافق چهاردهم آذرماه قدیم سنه احدی وستین وثمانمائه کارگیا امیر گیای گو که از دست ساقی شربت خانه فنا . . . . . صفحه ۲۸۶

این حساب دقیق نیست زیرا دوازدهم رمضان ۸۶۱ موافق دهم آذر یزدگردی است . (کلمه چهار باید از متن حذف شود) .

۹- در جمادی الاخر سنه ثمان و سنین وثمانمانه که آفتاب به درجه اعتدال ربیعی میلان نمود . . . . . صفحه ۳۱۰

اول فروردین خورشیدی مطابق روز اول جمادی الاخر سال ۸۶۸ است .
۱۰- و بعد از نه روز که روز جمعه بیست و هشتم ربیع الاخر بود . . . . . روز جمعه

مذکور که موافق بیست و هشتم فروردین ماه قدیم بود . صفحه ۳۲۸

این همزمانی متعلق به سال ۸۷۱ است و در آن سال بحساب رویت جمعه بیست و هشتم ربیع الاخر مطابق بیست و هشتم فروردین ماه قدیم بوده است .

۱۱- و آن حرب روز چهارشنبه نهم ماه ربیع الاول موافق یازدهم آذرماه قدیم در سنه ثمان و سبعین و ثمانمائه بود . صفحه ۳۵۲

نهم ربیع الاول سال ۸۷۸ بحساب رویت چهارشنبه است اما این روز مطابق است با چهاردهم آذرماه قدیم نه یازدهم آن . (احتمال دارد یازدهم تصحیف چهاردهم باشد)

۱۲- روز ششم که روز شنبه سلخ جمادی الاول موافق چهاردهم دیماه قدیم آفتاب به هفده درجه سنبله رسیده بود . . . . . صفحه ۳۶۰

در این حساب میرظهیرالدین دقیقا " یکماه اشتباه گفته است زیرا که سلخ جمادی الاول سال ۸۸۰ (ومراد همین سال است) بحساب رویت دقیقا " مطابق است با چهاردهم

بهمن ماه قدیم و نه دی ماه . احتمال دارد این اشتباه حساب ناشی از آن باشد که میرظهیر حساب قمری را یاد داشت کرده و بعدها خواسته است آن را با حساب قدیم تطبیق دهد .

۱۳- روزجمعه بیستم رجب المرجب را که موافق بیست دوم (کذا) اسفندیار ماه

قدیم آفتاب جهانتاب در بیست و پنج درجه عقرب بوده . . . . . صفحه ۳۸۶

این حساب مربوط به همان سال ۸۸۰ هجری است ولی صحیح نیست . بیستم رجب

براساس حساب یکشنبه می شود و نه جمعه و آن مطابق است با دوم فروردین ماه قدیم و نه

بیست و دوم اسفندیار ماه . از یک حساب سر دستی هم این اشتباه را میتوان شناخت .

فاصله سلخ جمادی تا بیستم رجب ۴۹ روز است (مقایسه کنید شماره ۱۲ را با ۱۳) ولی

چهاردهم دی تا بیست و دوم اسفندیار ۶۸ روز به نظر من تمام این تاریخ ها بعد از واقعه

نوشته شده است .

۱۴- . . . . . تا شب یکشنبه سیزدهم شعبان المعظم موافق پانزدهم فروردین ماه قدیم

را خبر رسید . . . . . صفحات ۷-۲۸۶

در این حساب پنج روز اختلاف دیده می شود . سیزدهم شعبان سال ۸۸۱ (و

مراد این سال است) مطابق است با بیستم فروردین نه پانزدهم آن . ضمناً " این روزبر

اساس حساب جمعه است و نه یکشنبه .

۱۵- اواسط محرم سنه اثنی و ثمانین و ثمانمائه . . . . . و یک شب در میان روز

چهارشنبه پانزدهم محرم الحرام موافق پانزدهم شهریور ماه قدیم که قمر در برج قوس که

به تثلیث مشتری و زحل متصل بود . . . . . و از اقتران آن دو کوكب سعادت آثار . . . . .

صفحه ۳۹۸

این مطابق برحسب رویت درست است و چهار شنبه پانزدهم محرم سال ۸۸۲ مطابق پانزدهم

شهریور ماه قدیم است .

۱۶- که تا شب چهار شنبه هفدهم جمادی الاول موافق نهم دیماه قدیم سنه اثنی

و ثمانین و ثمانمائه . . . . . صفحه ۴۰۷

این حساب کاملا " صحیح است نهم دیماه قدیم مطابق چهارشنبه هفدهم جمادی

الاول ۸۸۲ است . . . . .

۱۷- چون هوا از برودت مایل شد و آفتاب به سه درجه جوزا رسید ، روز دوشنبه

بیست و چهارم صفر سنه مذکوره . . . . . در این اوقات چنان رسانیدند که روز شنبه بیست و

نهم صفر موافق هفتم مهر ماه قدیم را . . . . . صفحه ۴۲۳

این سال ۸۸۴ قمری است و دقیقا " در این سال شنبه بیست و نهم صفر مطابق

هفتم مهر ماه قدیم است . . . . .

۱۸- روز شنبه بیستم ربیع الاول موافق بیست و دوم شهریور ماه قدیم سنه مذکور

عازم قشلاق . . . . . صفحه ۴۲۶

این حساب با آنکه مربوط به همان سال بالا (۸۸۴) است بکلی اشتباه است . بیستم

ربیع الاول بر اساس حساب چهارشنبه است نه شنبه و این روز مطابق دوم آبان است نه بیست

و دوم شهریور . . . . .

۱۹- شب چهارشنبه پنجم رمضان را که موافق بیست و سوم اسفند یار ماه قدیم بود . .

صفحه ۴۲۹

این حساب نیز غلط است . پنجم ماه رمضان سال ۸۸۶ (که مقصود است) بر اساس

حساب یکشنبه است و نه چهارشنبه و مطابق دوازدهم اسفند یار ماه قدیم است و نه بیست و سوم .

۲۰- و روز شنبه بیست و چهارم صفر موافق بیست و نهم مرداد ماه قدیم را سپهبد . .

صفحه ۴۳۲

این حساب کاملا " درست است و شنبه بیست و چهارم صفر سال ۸۸۷ (و مقصود آن

است) مطابق است با بیست و نهم مرداد ماه قدیم . . . . .

۲۱- و روز شنبه نوزدهم جمادی الاول موافق بیست و سوم آبان ماه قدیم را به بیلاق . . .

صفحه ۴۳۳

این حساب نیز - که مربوط به همان سال ۸۸۷ است - کاملاً " صحیح است .

۲۲- روز جمعه نهم جمادی الاخر ، موافق ششم آذرماه قدیم خبر رسید . . . . .

صفحه ۴۳۴

نهم جمادی الاخر سال ۸۸۷ مطابق حساب چهارشنبه است و نه جمعه و مطابق چهارمین

روز پنجه دزدیده است نه روز ششم آذر . از آنجا که در سال یزدگردی هفت روز و در روز

ماه قمری سه روز اختلاف است مبدا اشتباه میر ظهیر را نمیتوان فهمید .

۲۳- روز پنجشنبه پانزدهم جمادی الاخر موافق چهاردهم آذرماه قدیم را در صحرای ..

صفحه ۴۳۴

این حساب درست نیست ، با حساب پیش هم تطبیق نمی کند و خلاصه این که

پانزدهم جمادی الاخر سال ۸۸۷ مطابق حساب سه شنبه (و نه پنجشنبه) پنجم آذرماه است

(و نه چهاردهم آن) .

۲۴- روز جمعه سلخ ذی القعدة سنه مذکوره موافق بیست و ششم اردیبهشت ماه

قدیم . . . . . صفحه ۴۴۲

این حساب کاملاً اشتباه است ، سلخ ذی القعدة سال ۸۸۷ بر اساس رویت جمعه

است ولی مطابق بیست و هشتم دی ماه و نه بیست و ششم اردیبهشت ماه . در مقایسه با

حساب بالا هم روشن میشود که از پانزدهم جمادی الاخر تا آخر ذی القعدة در حدود ۴۵

روز میشود و نه هفت ماه .

۲۵- روز شنبه دوازدهم جمادی الاول موافق آبانماه قدیم را بنیاد عمارت عالی

کردند . . . . . و غره محرم سنه اثنا و تسعین (و ثمانمائه) را که چهار سال و هفت ماه و هشت

روز باشد ، آن عمارت صورت تتیم پذیرفت . . . . . صفحه ۴۴۲

شنبه دوازدهم جمادی الاول موافق پنجم آبان ماه قدیم است (سال ۸۸۷) و تاغره
محرم سال ۸۹۲ میشود چهار سال و هفت ماه و سیزده روز و نه هفت روز . حساب میر ظهیر
ش روز اشتباه دارد .

۲۶- الف- روز دوشنبه نوزدهم صفر موافق چهاردهم مرداد ماه قدیم . . . صفحه ۴۴۳

ب- روز دوشنبه ششم ربیع الاول موافق سلخ مرداد ماه قدیم . . . صفحه ۴۴۳

ج- روز پنجشنبه شانزدهم ربیع الاول موافق دهم شهریور ماه قدیم . . . صفحه ۴۴۴

د- روز شنبه دوم ربیع الاخر موافق بیست و ششم شهریور ماه قدیم . . . صفحه ۴۴۴

ه- روز جمعه چهاردهم جمادی الاخر موافق هفتم آبان ماه قدیم . . . صفحه ۴۴۵

و- تاریخ پنجشنبه سوم ماه رجب المرجب موافق بیستم آذر ماه قدیم . . . صفحه ۴۴۵

ز- روز سه شنبه هشتم رجب موافق بیست و نهم آذر ماه قدیم . . . صفحه ۴۴۵

همه این حسابها مربوط به سال هشتصد و هشتاد و هشت هجری قمری است و حال یک یک آنها

ماه قدیم است . الف- نوزدهم صفر که مطابق چهاردهم مرداد باشد مطابق حساب شنبه است نه

دوشنبه .

ب- در این حساب روز هفته بر اساس رویت ، و بقیه حساب نیز صحیح است .

ج- کاملاً " صحیح است و از همین جا میتوان حساب الف را هم کنترل کرد

و فهمید که روز هفته آن صحیح نیست .

د- کاملاً " صحیح است .

ه- بر اساس رویت صحیح است .

و- صحیح است .

ز- روز هفته و ماه قمری صحیح است ولی بیست و پنجم آذر صحیح است

(و نه بیست و نهم) این مطلب از سنجیدن با و هم روشن میشود ، زیرا فاصله پنج روز است

ورسیدگی آسان . الف) حساب مویزده در روز آجمت زده اهل و از ماه رمضان

۲۷- الف - روز پنجشنبه سیم ربیع الاخر موافق شانزدهم شهریور ماه قدیم . صفحه ۴۴۶

ب - تاروز چهارشنبه بیستم جمادی الاخر موافق دوم خمه مسترقه به بیلاق . . . . .

صفحه ۴۴۷

ج - فلهداروز چهارشنبه بیست وهفتم جمادی الاخر موافق چهارم آذر ماه قدیم را

به . . . . . صفحه ۴۴۷

د - روز پنجشنبه ششم رجب موافق دوازدهم آذر ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۴۷

ه - روز دوشنبه هشتم شعبان العظم موافق چهاردهم دی ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۴۹

و - روز شنبه سیزدهم شعبان موافق نوزدهم دی ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۴۹

ز - روز یکشنبه دوازدهم رمضان المعظم موافق هیجدهم بهمن ماه قدیم را

مؤلف . . . . . از کلیشم . . . . . به تنگابن آمد و حضرت سلطنت پناه بیست

و سوم رمضان و بیست و نهم بهمن ماه قدیم را . . . . . صفحه ۴۵۰

ح - روز یکشنبه هشتم ذی القعدة موافق چهاردهم فروردین ماه قدیم که آفتاب

عالمتاب به پانزده درجه قوس بود . . . . . صفحه ۴۵۰

این حسابها همه مربوط به سال ۸۸۹ است و بدین قوازه .

حسابهای الف ، ب و ج صحیح است .

از دو حساب بالا (ب و ج) معلوم میشود که در این سالها خمه مسترقه در پایان

آبانماه است . اگر چه قرائن دیگری برای این کار از پیش داشته ایم .

حسابهای د ، ه ، و ز صحیح است .

ز - دقیقا " یکشنبه دوازدهم رمضان مطابق هیجدهم بهمن ماه قدیم و بنا بر این

بیست و سوم رمضان مطابق بیست و نهم بهمن ماه است .

ح - اين حساب نيز صحيح است .

۲۸- روز شنبه غره جمادى الاخر موافق دوم آبان ماه قديم . . . . . صفحه ۴۵۲

اين سال ۸۹۰ هجرى قمرى است .

بدون شك كلمه سه از جلو شنبه افتاده است . غره جمادى الاخر بر اساس رويت

سه شنبه مطابق دوم آبان ماه است . از اين حساب معلوم ميشود كه ماه را يکروز ديرتر از حساب

رويت کرده اند .

۲۹- الف - روز يکشنبه سيم شعبان موافق بيست و هشتم آذرماه قديم كه آفتاب

در سه درجه و صفر دقيقه سنبله بود . . . . . صفحه ۴۵۳

ب - شب جمعه سيم ذى القعدة موافق بيست و هفتم اسفنديار ماه قديم كياى

معظم . . . . . صفحه ۴۵۵

ج - و به طالع سعدروز پنجشنبه نهم ذى القعدة موافق دوازدهم فروردين

ماه قديم را . . . . . صفحه ۴۵۵

اين حسابها همه مربوط به سال ۸۹۰ هجرى است .

الف - كاملا " صحيح است و نيز حساب ب

ج - پنجشنبه صحيح است ولى با توجه به حساب ب كه با اين حساب در ماه قمرى

شش روز اختلاف دارد بايد در سال يزدگردى هم شش روز پس از بيست و هفتم اسفند يعنى

سوم فروردين باشد و حساب هم همين را نشان ميدهد .

۳۰- الف - روز چهارشنبه يازدهم محرم الحرام موافق پنجم خرداد ماه قديم

را . . . . . صفحه ۴۵۶

ب - روز چهارشنبه بيست و دوم ربيع الاول موافق پانزدهم مردادماه قديم . . .

ج - روز شنبه سيم ربيع الاخر موافق بيست و پنجم مرداد ماه قديم . . . . .

- د - و روز شنبه پنجم جمادی الاول موافق بیست و ششم شهریور ماه قدیم . . . صفحه ۴۵۷
- ه - روز شنبه نهم جمادی الاول موافق دهم مهر ماه قدیم . . . . .
- و - روز یکشنبه غره جمادی الاخر موافق بیست و دوم مهر ماه قدیم . . . . .
- ز - روز یکشنبه بیست و یکم رجب موافق ششم آذر ماه قدیم . . . . .
- ح - روز دوشنبه دوازدهم رمضان موافق بیست و ششم دی ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۵۸
- ط - روز جمعه بیست و پنجم ذی الحجه موافق هشتم اردیبهشت ماه قدیم . . . صفحه ۴۵۹
- این حسابها مربوط به سال ۸۹۱ هجری قمری است و بدین قرار . . . . .
- الف - به حساب رویت صحیح است . . . . .
- حسابهای ب ، ج و د کاملا صحیح است . . . . .
- ه - اساسا " درست نیست . با توجه به حساب بالا (د) هم این موضوع روشن میشود . پنجم تا نهم جمادی الاول چهار روز است و حال آنکه اختلاف روز هفته هفت روز و ماه یزدگردی چهارده روز شده است . صحیح چهارشنبه نهم جمادی الاول مطابق سی ام شهریور ماه قدیم است .
- حسابهای و ، ز ، ح و ط درست است . . . . .
- ۳۱ - الف - روز جمعه هفتم صفر موافق بیستم خرداد ماه قدیم . . . . .
- ب - و تا دوم ربیع الاول موافق چهاردهم تیر ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۵۹
- ج - شب یکشنبه سیم جمادی الاخر موافق چهاردهم مهر ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۶۰
- د - روز شنبه شانزدهم جمادی الاخر موافق بیست و هفتم مهر ماه قدیم . . . . .
- ه - روز دوشنبه بیست و پنجم جمادی الاخر موافق ششم آبان ماه قدیم . . . . .
- و - روز چهارشنبه پنجم رجب المرجب موافق پانزدهم آبان ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۶۱
- ز - روز سه شنبه یازدهم رجب موافق بیست و یکم آبان ماه قدیم . . . . . صفحه ۴۶۲

- ح - روز جمعه بیست و یکم رجب را که موافق اول خمه مسترقه بود . . . صفحه ۴۶۳
- ط - روز یکشنبه بیست و ششم رجب موافق سیم خمه مسترقه . . . . .
- ی - روز پنجشنبه نوزدهم شعبان موافق بیست و سیم آذرماه قدیم مذکوره . . . . .
 صفحه ۴۶۴
- یا - روز سه شنبه بیست و چهارم شعبان موافق بیست و ششم آذرماه قدیم را . . . . .
- یب - روز شنبه بیست و هشتم شعبان موافق دهم دیماه قدیم را . . . . .
- یج - روز پنجشنبه سوم رمضان موافق هشتم دیماه قدیم را . . . صفحه ۴۶۵
- ید - روز دوشنبه بیست و هشتم رمضان موافق دوم بهمن ماه قدیم را . . صفحه ۴۶۶
- یه - مؤلف حقیر روز چهارشنبه بیست و هفتم ذی القعدة را که بیست نهم
 (کذا) اسفندیار ماه قدیم بود . . . . . صفحه ۴۶۸
- یو - روز شنبه هفدهم ذی الحجه موافق نوزدهم فروردین ماه قدیم را . . صفحه ۴۶۹
- . . . . . این حسابها مربوط به سال ۸۹۲ هجری قمری است بدین قرار .
- الف - این حساب صحیح است و نیز حسابهای ب ، ج ، د ، ه ،
و ، ز و ح
- ط - حساب روزماه قمری نادرست است و بجای بیست و ششم باید بیست و
سیم باشد زیرا که فقط سه روز تغییر کرده است . روز هفته و روز ماه
 یزدگردی گواه این تصحیح است .
- حساب ی صحیح است .
- یا - این حساب در روز ماه یزدگردی دو روز اشتباه دارد و بی شک بیست
 و ششم تصحیف بیست و هشتم است . در مقایسه با تاریخ های قبل
 و بعد و بدون حساب هم این مطلب روشن میشود .

یب - در روز ماه یزدگردی این حساب هشت روز اشتباه دیده میشود و بنا بر این

دهم دیماه باید تصحیف دوم دیماه باشد . قابل توجه است که بدون

حساب و تنها با توجه به تاریخ بعدی - که در آن روز ماه قمری پنج

روز جلو رفته و در عوض ماه یزدگردی سه روز عقب آمده - میتوان

تصحیح کرد .

حسابهای یج ، ید ، یه و یو کاملا صحیح است .

۳۲- الف - تاروز چهارشنبه چهارم ربیع الاول موافق پنجم تیرماه قدیم را ...

ب - دهم صفر موافق دوازدهم خرداد ماه قدیم را .... صفحه ۴۷۰

ج - روز دوشنبه بیست و نهم ربیع الاول موافق سلخ مرداد ماه قدیم را ....

د - روز شنبه غره مبارک رمضان را که موافق بیست و چهارم آذرماه قدیم بود ..

بود ..... صفحه ۴۷۱

ه - روز یکشنبه هفتم شوال موافق سلخ دیماه قدیم را .....

و - روز شنبه ذی الحجه (؟) موافق بیست پنجم (کذا) اسفندیار ماه

قدیم را ..... صفحه ۴۷۲

ز - روز سه‌شنبه ششم ذی الحجه موافق بیست و هشتم اسفندیار ماه قدیم را ..

ح - روز جمعه نوزدهم شوال موافق دوازدهم بهمن ماه قدیم را ....

ط - روز سه‌شنبه بیست و سوم شوال موافق شانزدهم بهمن ماه قدیم را (۱)

..... صفحه ۴۷۳

۱- در اصل متن بیستم شوال و پانزدهم بهمن بوده و مصحح کتاب آنها را چنانکه بالا هست تغییر داده اند . اما نظایر این تصحیح در موارد دیگر اعمال نشده است .

- ی - روز سه شنبه غره ذی القعدة موافق بیست و سوم بهمن ماه قدیم را . . .
صفحات ۴-۴۷۳
- با - روز چهارشنبه نهم ربیع الاول موافق سلخ خرداد ماه قدیم از آب سفید
رود . . . . . صفحه ۴۷۵
- بب - و روز سه شنبه بیست و هفتم ذی الحجه موافق نوزدهم فروردین ماه
قدیم را . . . . . صفحه ۴۷۶
- همه همزمانیهای بالا مربوط به سال ۸۹۳ هجری قمری است ولی چنانکه دیده میشود مرتب
نیست و اکنون حساب آنها بقرار زیر است .
حساب های الف و ب صحیح است .
- حساب ج درست نیست و بطوری که ملاحظه میشود در سنجش با حساب الف باید
دوشنبه بیست و نهم ربیع الاول مطابق سلخ تیر ماه باشد و نه مرداد ماه .
- در حسابهای د و ه روز هفته درست نیست . در حساب د بجای شنبه چهارشنبه
و در حساب ه پنجشنبه بجای شنبه صحیح است .
- حساب و درست نیست . سوم ذی الحجه (در مقایسه با حساب بعدی) مطابق
چهاردهم اسفند یار ماه قدیم است .
- حساب ز نیز صحیح نیست و سه شنبه ششم ذی حجه مطابق هفدهم اسفند یار ماه
قدیم است .
- در حسابهای ح و ط علاوه بر تصحیحی که ویرا ستار دانشمند کتاب کرده اند
باید روزهای هفته را هم تصحیح کرد که بترتیب چهارشنبه بجای جمعه و یکشنبه
بجای سه شنبه است .
- در حساب ی بدون تردید کلمه سه پیش از شنبه زیادی است و باید برداشته شود .

حساب یا درست نیست. نهم ربیع الاول مطابق دهم تیر ماه است و دوشنبه صحیح است. (بسنجید با حساب الف که پنج روز با این حساب اختلاف دارد.)
حساب یب نیز درست نیست و شنبه (و نه سه شنبه) بیست و هفتم ذی‌الحجه موافق دهم فروردین ماه قدیم است. (این مطلب از مقایسه با حساب ز نیز روشن میشود.) بطوری که در این حسابها ملاحظه شد اغلب روز هفته غلط است. بی ترتیب بودن حسابها نشان میدهد که میر ظهیر حوادث را با عجله نوشته و با احتمال قوی یاد داشتهای مناسبی نداشته است.

۳۳- الف- روز دوشنبه پانزدهم محرم الحرام موافق دوشنبه اردیبهشت ماه قدیم را.

ب- روز دوشنبه بیست و نهم ربیع الاول موافق نوزدهم تیر ماه قدیم را.

ج- تاریخ جمعه هفدهم ربیع الاخر موافق نهم خرداد ماه قدیم را. صفحه ۴۷۷

همه این همزمانی ها مربوط به سال هشتصد و نود و چهار هجری است و از اینقرار:

الف- در این حساب دوشنبه دوم اردیبهشت ماه قدیم صحیح است ولی مطابق

یازدهم محرم. بنابراین پانزدهم تصحیف آن است و باید اصلاح شود.

ب- این حساب کاملا صحیح است.

ج- این حساب صحیح است جز اینکه بجای خرداد باید مرداد باشد و این

در مقایسه با حساب قبلی (ب) نیز باسانی روشن میشود.

۳۴- تمام شد کتاب تواریخ گیلان از گفته میر ظهیر مرحوم علیه الرحمه فی غره

ربیع الاول موافق دوم خرداد ماه قدیم سنه ثلث و تسعین و تسعمائه. صفحه ۴۷۸

غره ربیع الاول سال نهصد و نود و سه هجری قمری مطابق چهارم مرداد ماه است و نه دوم

خرداد. در صورتیکه رویت ماه خیلی زودتر از حد معمول و به شکلی که گاهی به ندرت اتفاق

می افتد صورت گرفته باشد، دوم صحیح است ولی قطعا "خرداد تصحیف مرداد است و نظیر

این تصحیف در حساب بالاتر نیز ملاحظه گردید .

برخلاف آنچه در سالهای عالم آرا دیدیم (۱) ، سالهای تاریخ گیلان و دیلمستان بهیچوجه مرتب نیست . در سراسر آنها اشتباه وجود دارد و من نمی‌دانم که چه چیزی واقعا باعث این کار شده است . تنها احتمالی که متیوان داد این که میر ظهیر حوادث را مدتی پس از وقوع نوشته است و برای دادن تاریخ آنها اغلب از یک حساب سرانگشتی استفاده کرده و بهمین دلیل چنین وضعی در کتاب او پدید آمده است . بعلاوه هرگاه بخواهیم پس از وقوع حوادث و به ترتیب قهرقرائی حسابها را رسیدگی کنیم و بنویسیم بی شک در آنها اشتباه پدید می آید تا چه رسد که وسائل ثبت و ضبط نیز دقیق نباشد .

آنچه در مورد این تاریخها اهمیت بسزائی دارد این که با وجود یکسان بودن ماخذ آن با تقویم محلی کنونی گیلان و مازندران بهیچوجه حساب آن دو با هم راست نمی آید . به عبارت دیگر کوئی حسابی که میر ظهیر داشته است جدا از حسابی بوده است که مردم محلی گیلان و مازندران عملا " و در کارهای روزانه خود به دست داشته‌اند . زیرا چنانکه وضع امروزی تقویم محلی گیلان و مازندران نشان میدهد ، حساب این تقویم باید لااقل در حدود زندگی میر ظهیرالدین مرعشی دچار اهمال شده باشد اما در این مورد اولاً " تاریخ هائی که در کتاب او هست و ثانیاً " قرائنی که از تاریخ عالم آرای عباسی و تاریخ گیلان عبدالفتاح فومنی داریم مدارکی را برعکس آنچه در بین مردم معمول است نشان میدهند .

از آنجا که رسیدگی به این حسابها موضوع جداگانه ای است نگارنده طرح اساسی آن را به اثر دیگر خود با نام " تقویم های محلی در ایران " موکول می نماید .

۱- ع . حموری سالهای عالم آرا در نامه مؤسسه آسیائی دوره تازه شماره ۱ (۱۳۵۳)